

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ﴾

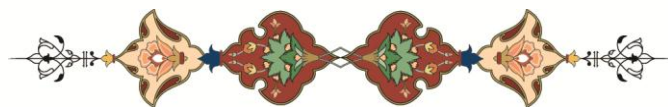
ونماز را به پا دارید و زکات را پردازید، و با رکوع کنندگان رکوع کنید.

تقدیم به:

مولود کعبه و اولین شهید محراب

امیر مؤمنان، حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام

و شهدای محراب انقلاب اسلامی ایران

استفاده و تکثیر این نوشته، برای تمامی مؤسسات آموزشی آزاد است،
مشروط به این که فروش آن به قیمت تمام شده باشد.
قم - شیخ علی حبیبی - شماره همراه ۰۹۱۲۲۵۳۲۹۶۹

تَجْوِيدُ الصَّلَاةِ مُصَوَّرٌ

«آموزش قرائت صحیح نماز»

فشرده و گویا برای همه

قابل استفاده به صورت پرده نگار (پاورپوینت)

تهیه و تنظیم: شیخ علی حبیبی

شناسنامه کتاب

تجوید الصَّلَاةِ مُصَوَّر (آموزش قرائت نماز)

تألیف: شیخ علی حبیبی

ناشر: انتشارات مصطفی

چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۴

تیراژ: ۵۰۰۰ نسخه

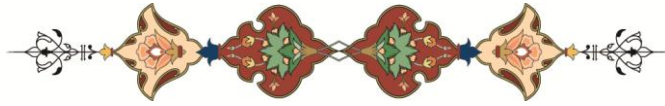
چاپ: اول

قطع: نیم‌وزیری، صفحه مصور (رنگی)

قیمت: ۱۰۰۰۰ ریال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ
أَبِي الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ

﴿ رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴾

پروردگارا، مرا برپا کننده نماز قرار ده و از فرزندانم (نیز چنین فرما)

پروردگارا، دعای مرا بپذیر (و به درجه اجابت برسان). (ابراهیم/۴۰)

پیش‌گفتار

﴿ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا ﴾

همانا نماز، به عنوان فریضه‌ای واجب، در اوقات مختلف

شبانه‌روز، بر مؤمنان مقرر شده است. (نساء/ ۱۰۳)

نماز یکی از واجباتِ ضروریِ دین اسلام می‌باشد و بر هر زن و مرد مسلمانانی که به سن تکلیف می‌رسند، واجب است در هر شبانه‌روز، هفده رکعت (در پنج وقت مُعین) نماز بگذارند.

اهمیت و جایگاه نماز در اسلام

در اهمیت «نماز» همین بس که پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آن را «پایه و اساس دین اسلام» قرار داده است و فرموده‌اند: «اولین عملی که در روز قیامت در آن نگرینسته می‌شود، نماز است، اگر صحیح و مورد قبول باشد، در سایر اعمال نیز نگرینسته می‌شود و اگر صحیح و مورد قبول واقع نشود، سایر اعمال نیز پذیرفته نخواهد شد.» (وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۲۳ و ۲۲، حدیث ۱۰ و ۱۳)

لزوم یادگیری و قرائت نماز به زبان عربی صحیح

«قرائت حمد و سوره و سایر اجزای نماز، باید به صورت عربی صحیح ادا شوند و افرادی که قرائتشان صحیح نمی‌باشد، بر آنها واجب است که قرائت صحیح را یاد بگیرند».

براساس فتوای همه مراجع بزرگوار تقلید، بر همه مسلمانان واجب است که نماز را به زبان عربی صحیح بخوانند و اگر در تلفظ کلمات نماز، مشکلی دارند، شرعاً بر آنها واجب است که به اصلاح قرائت خود پردازند. (عروة الوثقی، کتاب الصلاة، مسأله ۳۲)

﴿فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ﴾

یکی از اذکار نماز «**قرائت حمد و سوره**» می باشد و این قرائت باید به صورت «**ترتیل**» باشد ﴿وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا﴾. (مزمل / ۲۰)

علمای قرائت برای تحقق «**قرائت ترتیل**» در فرمایش امیرمؤمنان حضرت علی ابن ابی طالب علیه السلام: «**الَّتَرْتِيلُ حِفْظُ الْوُقُوفِ وَبَيَانُ الْحُرُوفِ**» علم تجوید و وقف و ابتدا را وضع نمودند. (تفسیر صافی، ج ۱، ص ۴۵)

سعی ما در این نوشته، بررسی و آموزش قواعد تجوید و وقف و ابتدا در نماز، براساس فتوای مراجع بزرگوار تقلید می باشد.

تعریف تجوید

«تجوید» ، در لغت : «تحسین و نیکوسازی» ؛ و در اصطلاح :

«إِخْرَاجُ كُلِّ حَرْفٍ مِنْ مَخْرَجِهِ مَعَ إِعْطَائِهِ حَقَّهُ وَ مُسْتَحَقَّهُ».

تلفظ هر حرفی از مخرج آن است با در نظر گرفتن و رعایت حق حرف (صفات ذاتی و مُمَيِّزَه که لازمهٔ حرف است و باعث تمیز دادن حروف می‌شوند) و مُسْتَحَقَّ حرف (صفات عارضی و مَحْسَنَه که بر اثر ترکیب حروف، عارض می‌شود و باعث روان و فصیح ادا شدن کلمات و آیات می‌گردند).

حکم شرعی رعایت قواعد تجوید

«ادای حروف از مخارج آنها به طوری که در عرف عرب، آن را ادای آن حرف بدانند نه حرف دیگر، بر همهٔ افراد واجب است»^۱.
که شامل تلفظ حرف از مخرج، همراه با صفات ذاتی و مُمیّزه است که باعث تمیز دادن یکدیگر می‌شوند؛ اما رعایت صفات عارضی و مُحَسَّنَه که باعث روان و نیکو ادا شدن کلمات و آیات می‌شود، مستحب است^۲.

۱ - ۲. جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، ج ۹، ص ۳۹۸ و عروۃ الوثقی، کتاب الصلاة، احکام القراءة، مسأله ۳۷ و ۵۳.

قرائت قرآن با لحن عربی

﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾^۱

قرآن کریم به زبان عربی است و در روایات سفارش شده که

«قرآن را به صورت عربی آن فرا گرفته و بخوانید».

عن رسول الله ﷺ: «تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ بِعَرَبِيَّتِهِ»^۲.

و «أَقْرُوا الْقُرْآنَ بِالْحَانَ الْعَرَبِ وَأَصْوَاتِهَا...»^۳.

۱. یوسف/۲.

۲. بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۲۱۱، حدیث ۶.

۳. اصول کافی، ج ۲، ص ۶۱۴، حدیث ۳.

لحن عربی حرکات و حروف مدّی

در زبان عرب، به صداهای کوتاه (ـِ، ـُ)، «حرکات» و به صداهای کشیده (ـَ، ـِ، ـُ، ـِ، ـُ، ـِ)، «حروف مدّی» می‌گویند. صداهای کشیده (حروف مدّی) در زبان عربی، همان صداهای کوتاه (حرکات) می‌باشند اما با دو برابر مدّ و کشش بیشتر. لحن عربی صدای فتحه، یاء و واو مدّی با فارسی یکسان است، تنها تفاوت مختصری در لحن عربی صدای کسره، ضمه و الف مدّی وجود دارد که به بررسی آنها می‌پردازیم.

لحن عربی کسره —

«صدای کسره عربی» متمایل به «حرف یاء» می باشد (شبيهه صدای «ای» اما بدون کشش)، مانند صدای کسره در کلمات «بِیَابَان، خِیَابَان، نِیَاز»؛ برای آشنایی بیشتر، کلمات ذیل را با لحن عربی بخوانید.

اِبِلٍ - مَلِكٍ - فِي دِينٍ - لَمْ يَلِدْ - بِسْمِ - فِيهِ
تَرْمِيهِمْ - لِرَبِّكَ - مِنَ الْجَنَّةِ - مِنْ شَرِّ - بِالَّذِينَ

لحن عربی ضمّه —

«صدای ضمّه عربی» متمایل به «حرف واو» می‌باشد.
(شبه صدای «او» اما بدون کشش، مانند صدای ضمّه در
کلمات «خروس، هلو، بلوک»؛ برای آشنایی بیشتر،
کلمات ذیل را با لحن عربی بخوانید:

رَسُولٌ - رَسُولٌ - قَلٌّ هُوَ - يَدْخُلُ - يَدْخُلُونَ
يَشْهَدُ - يَشْهَدُونَ - أَقَوْمٌ - كَفَوًا - مُسْتَقِيمٌ

لحن عربی صدای کشیدهٔ فتحه - ا

«صدای کشیدهٔ فتحه» (الف مدی) در زبان عرب، همان «صدای فتحه» است اما با دو برابر مدّ و کشش بیشتر.

صدای الف مدّی، تابع حرف قبل از خود می‌باشد، از این رو بعد از هشت حرف «خ، ص، ص، ط، ظ، غ، ق، ر» درشت و پرحجم، و بعد از بیست حرف باقیمانده، به صورت نازک و کم حجم خوانده می‌شود؛ مانند:

لَا إِلَهَ - مَالِكِ - إِيَّاكَ - رَبَّنَا عَاتِنَا فِي الدُّنْيَا

السَّلَامُ - لِلَّهِ - عَابَاءِ - إِنَّ الْإِنْسَانَ - أَبَاطِيلَ

لحن عربی لام جلاله «الله»

حرف «لام» در زبان عربی به صورت «نازک» خوانده می‌شود، در نتیجه «الف مدی» بعد از آن نیز به صورت «نازک» خوانده می‌شود؛ مانند:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ - مَلَائِكَةٌ - السَّلَامُ - بِسْمِ اللَّهِ - فِي دِينِ اللَّهِ

اما «لام» جلاله «الله» اگر «قبلش مفتوح و یا مضموم» باشد، به صورت «درشت و پرحجم» خوانده می‌شود و «الف مدی» بعد از آن نیز «درشت و پرحجم» خوانده می‌شود، مانند:

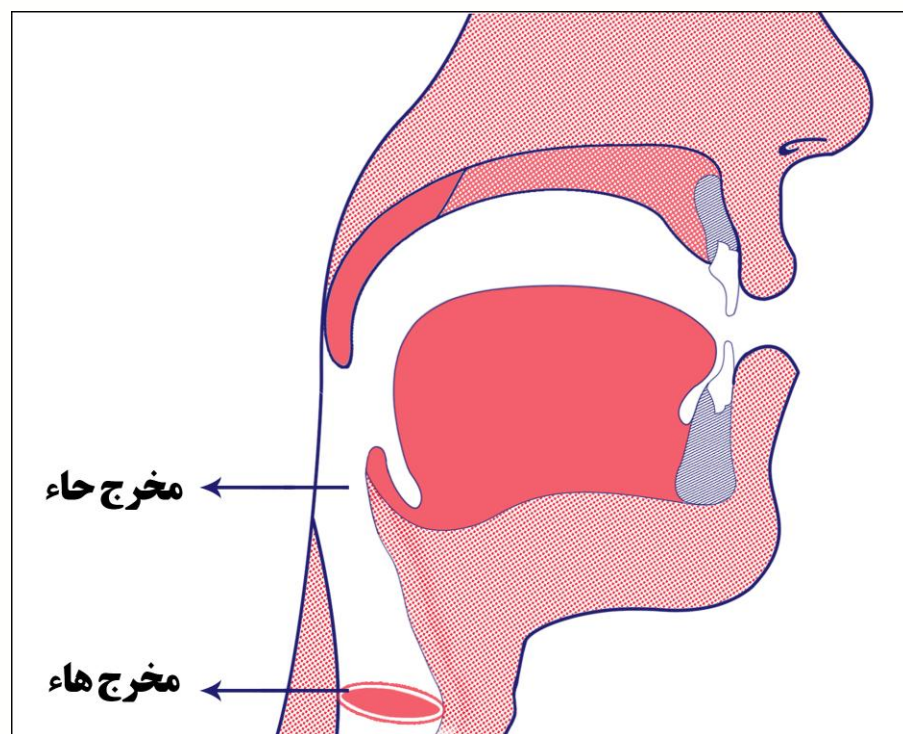
اللَّهُ أَكْبَرُ - هُوَ اللَّهُ - اللَّهُمَّ - مِنَ اللَّهِ - نَارُ اللَّهِ

آشنایی با تلفظ صحیح حروف عربی

همانگونه که می‌دانید، بسیاری از حروف عربی به همان شکل فارسی تلفظ می‌شوند و نیازی به آموزش و تمرین ندارند، تنها ده حرف «**ث**، **ح**، **ذ**، **ص**، **ض**، **ط**، **ظ**، **ع**، **غ**، **و**» است که در عربی تلفظ آنها با فارسی تفاوت دارند که جهت یادگیری بهتر، نخست آنها را با حروف مشابه فارسی، مقایسه نموده و سپس به تمرین روی کلمات قرآن می‌پردازیم.

تفاوت حرف «حاء» از «هاء»

حرف «حاء» در فارسی مانند حرف «هاء» از انتها حلق و از محل حنجره تلفظ می‌شود، اما جایگاه تولید حرف «حاء» در عربی،

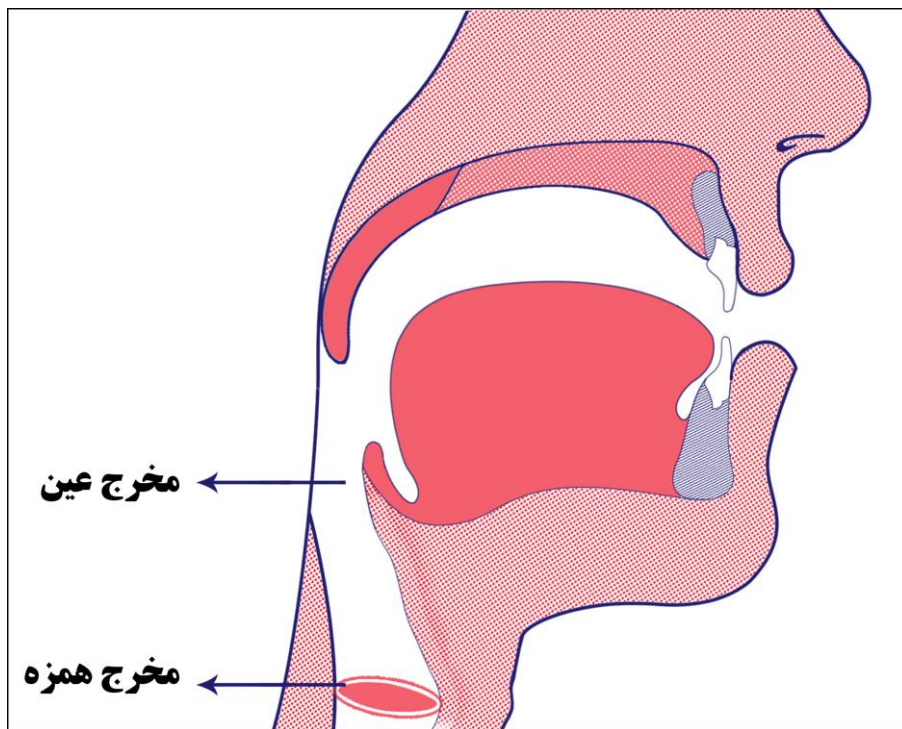
«وسط حلق» می‌باشد، هنگام تلفظ آن، دیواره‌های حلق به هم نزدیک و صدای حرف با حالت گرفتگی به دیواره‌های حلق کشیده می‌شود.

تمرین حرف «حاء»

الرَّحْمَنُ - رَحْمَةٌ - فَسَبِّحْ - فَلَاحُ - الْحَمْدُ - سَبْحَانَ
حَسَنَةً - مُحَمَّدًا - الرَّحِيمِ - أَحَدٌ - نُسَبِّحُ - بِحَمْدِكَ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ
رَبَّنَا ءَاتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً
فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ - سُبْحَانَ اللَّهِ - الْحَمْدُ لِلَّهِ
نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ - أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

تفاوت حرف «عین» از «همزه (ء)»

حرف «عین»، در فارسی مانند حرف «همزه (ء)» از انتهای حلق و از محل حنجره تلفظ می‌شود، اما جایگاه تولید حرف «عین» در

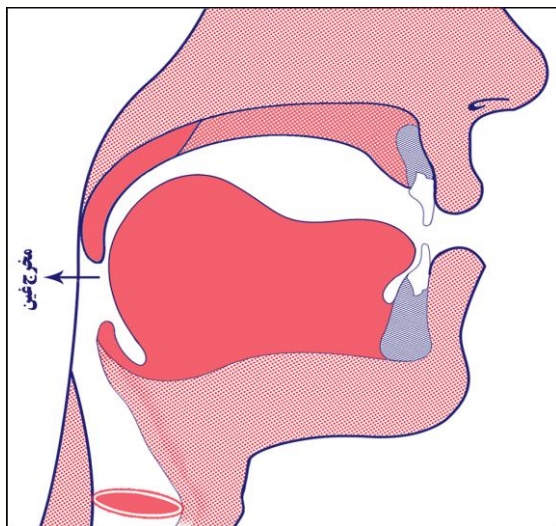
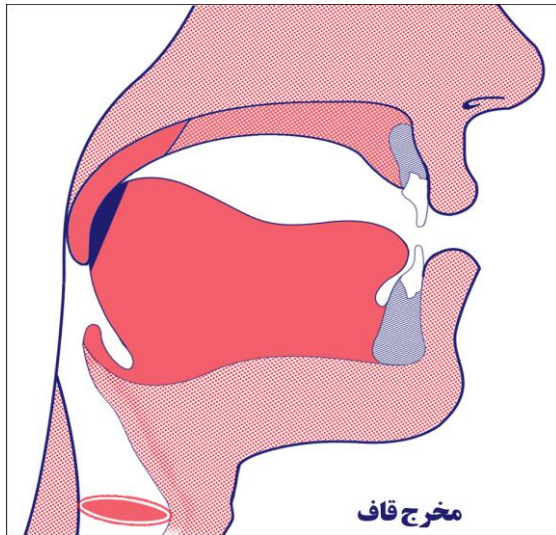

عربی، «وسط حلق» می‌باشد، هنگام تلفظ آن، دریچه‌ی نای به آرامی عقب کشیده و صدای حرف کمی نرم به دیواره‌های حلق کشیده می‌شود.

تمرین حرف «عین»

نَعْبُدُ - أَعْلَى - لَا أَعْبُدُ - مَا تَعْبُدُونَ - عَلِيًّا - عَلَى
عَالَمِينَ - عِبَادُ - نَسْتَعِينُ - أَقْعُدُ - عَلَيْهِمْ - عَبْدُهُ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ - سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ - حَىَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ
أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ - لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ
أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا حُجَّةُ اللَّهِ - سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ

تفاوت حروف «غین» و «قاف»

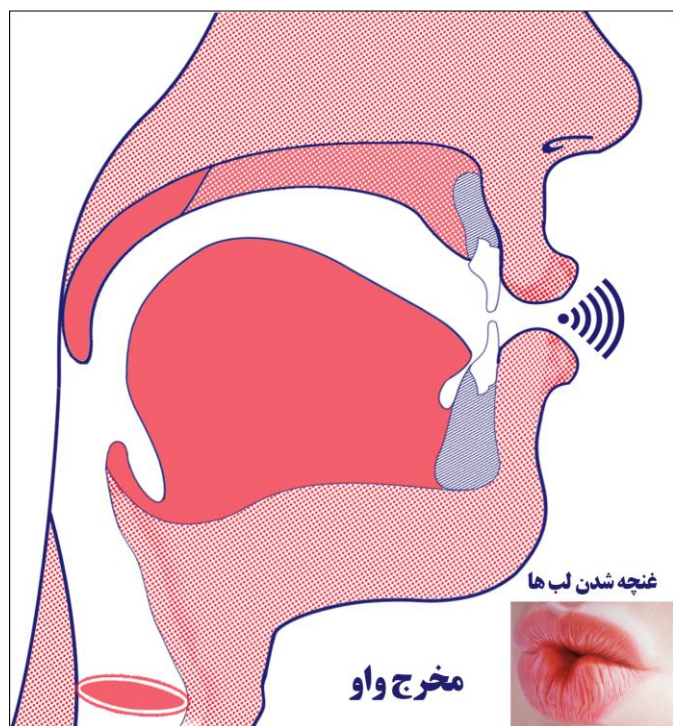
حرف «غین»، در فارسی مانند حرف «قاف» از اتصال ریشهٔ زبان با ابتدای زبان کوچک تلفظ می‌شود، اما جایگاه تولید حرف «غین» در عربی، «ابتدای حلق» می‌باشد؛ هنگام تلفظ آن، ریشهٔ زبان بالا رفته و به زبان کوچک نزدیک و صدای حرف از میان ابتدای حلق و زبان کوچک به نرمی در مخرج خود کشیده می‌شود.

تمرین حرف «غین»

أَسْتَغْفِرُ - إِغْفِرُ - لَا يُغْنِي - أَغْنَى - فَاغْفِرْ
لَا تُزِغْ - وَاسْتَغْفِرْهُ - فَارْغَبْ - غَاسِقٍ - مُغِيرَاتِ
أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ - اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي
لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ - مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ
رَبَّنَا ءَامِنًا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا - رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا
فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ - إِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ

تفاوت واو عربی با فارسی

حروف «واو»، در فارسی از برخورد دندان‌های پیشین بالا با لب پایین تلفظ می‌شود، اما در عربی بدون دخالت

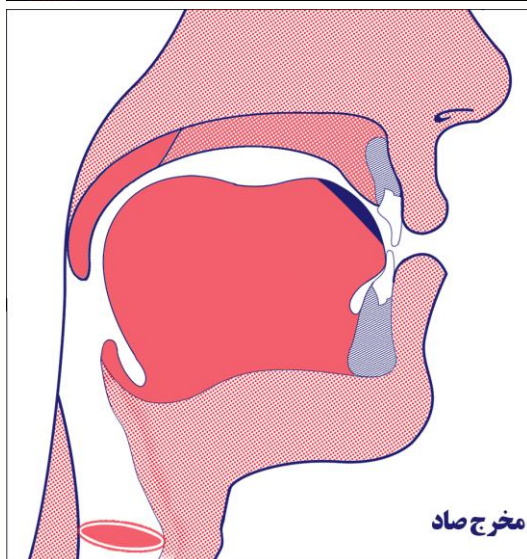
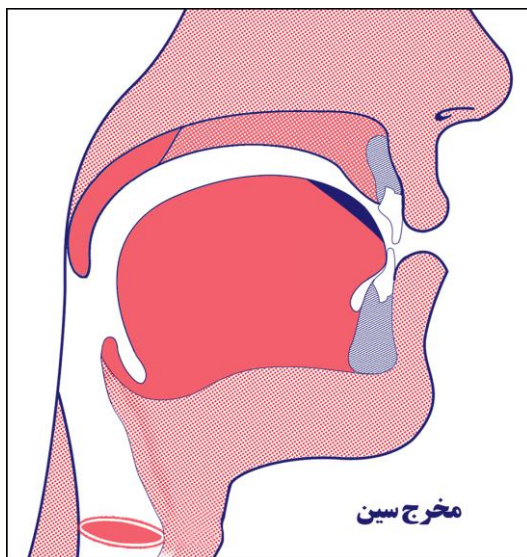

دندان‌ها، «لب‌ها به حالتِ گرد و پیوسته»، (مانند شکوفه، شبیه حالت صدای «او») در می‌آید و صدای حرف از میان لب‌ها خارج می‌شود.

تمرین حرف «واو»

يَوْمٍ - بِحَوْلٍ - وَقُوَّتِهِ - هُوَ - وَلَمْ يَكُنْ - يَوْسُوسٍ
كُفُورًا - وَحَدَهُ - وَلِيُّ اللَّهِ - وَالْحَمْدُ - وَالِدَيْ - تَوَّابِينَ
مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ - أَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا وَلِيُّ اللَّهِ
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ - وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ
بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ أَقُومُ وَأَقْعُدُ - وَحَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ
سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

تفاوت حرف «صاد» از «سین»

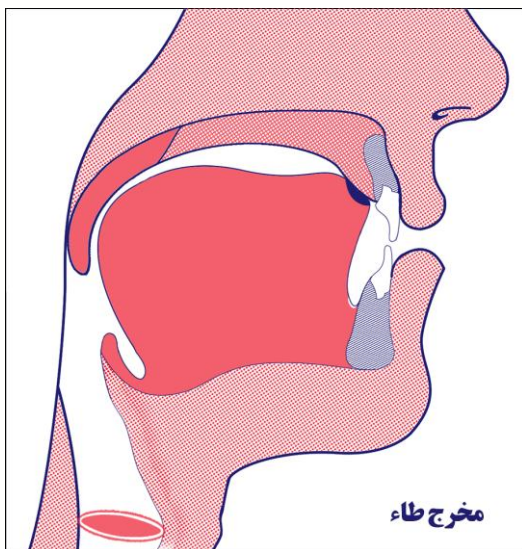
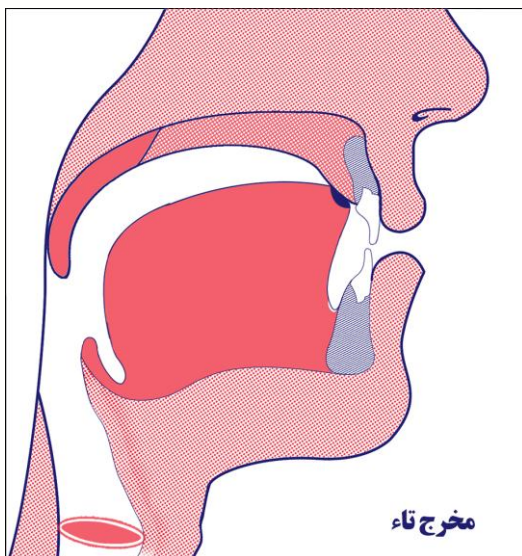

هنگام تلفظ دو حرف «صاد» و «سین»، بخش جلویی سطح زبان به سطح صاف پشت لثه ثنایای بالا نزدیک شده و با سایش هوا از این شکاف و مجرای باریک تولید می‌شوند، با این تفاوت که در عربی، هنگام تلفظ حرف «صاد»، «ریشهٔ زبان نیز بالا آمده» و صدای حرف به طرف کام بالا کشیده و به صورت درشت و پر حجم ادا می‌گردد.

تمرين حرف «صاد»

أَصْحَابٍ - وَالْعَصْرِ - صَمَدٌ - الصَّلَاةُ - الصَّالِحَاتِ - أَصَابَ
تَوَاصَوْا - بِالصَّبْرِ - صَلَّى - حُصِّلَ - فِي الصُّدُورِ - نَصُوحًا
الْمُتَرَكِّفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ - وَالْعَصْرِ
اللَّهُ الصَّمَدُ - حَى عَلَى الصَّلَاةِ - قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ - وَحُصِّلْ مَا فِي الصُّدُورِ

تفاوت حرف «طاء» از «تاء»

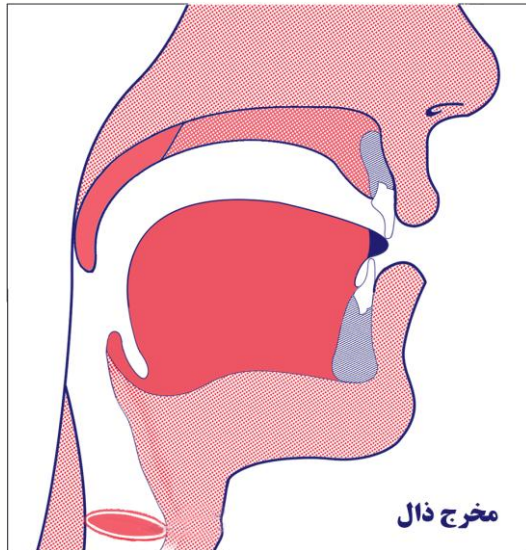
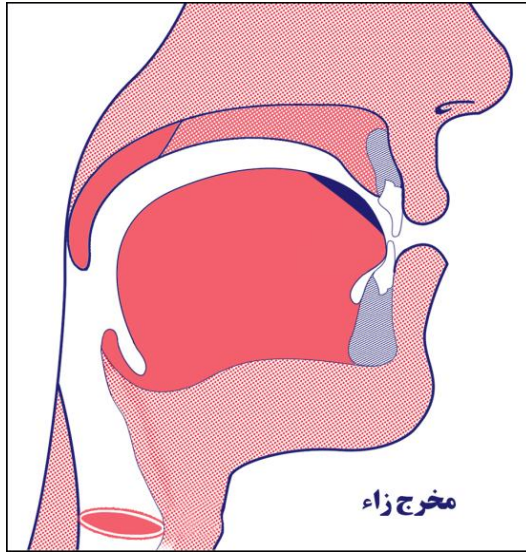

دو حرف «طاء» و «تاء» از اتصال بخش جلویی روی سر زبان با برآمدگی لثه ثنایای بالا و جدا شدن از آن، تولید می‌شوند، با این تفاوت که در عربی، هنگام تلفظ حرف «طاء»، «ریشهٔ زبان نیز بالا آمده» و صدای حرف به طرف کام بالا کشیده و به صورت درشت و پرحجم ادا می‌گردد و با این حالت از حرف «تاء» تمیز داده می‌شود.

تمرین حرف «طاء»

مَطَّلَعٍ - يُطْعِمُونَ - أَلطَّغَامَ - حَطَبٍ - عَطَاءً - وَالطَّارِقُ
أَطَاعَ - مَنْ يُطِيعُ - أَطِيعُوا - صِرَاطَ - الْمُعْطِينَ - تَطَّلِعُ
سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطَّلَعِ الْفَجْرِ - وَيُطْعِمُونَ الطَّغَامَ عَلَى حُبِّهِ
وَأَمْرًا تُهْ حَمَالَةَ الْحَطَبِ - جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا
أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ - مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ
إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ - يَا خَيْرَ الْمَسْئُولِينَ يَا خَيْرَ الْمُعْطِينَ

تفاوت حرف «ذال» از «زاء»

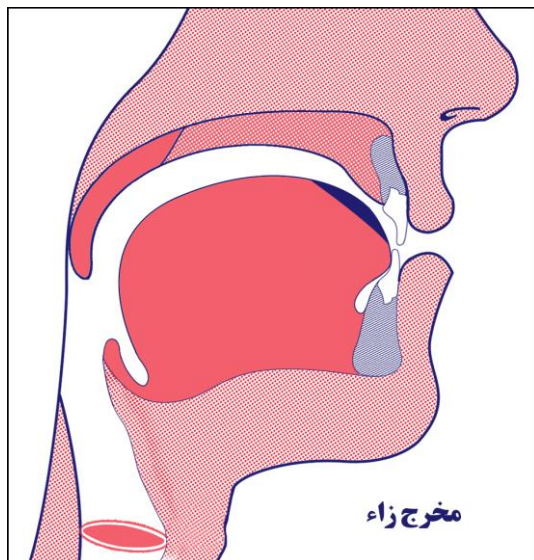

حرف «ذال»، در فارسی مانند حرف «زاء» از برخورد پخش مجاور نوک زبان به پشت لثه دندان‌های پایین تلفظ می‌شود، ولی در عربی از «تماس پخش مجاور نوک زبانی با لبه دندان‌های ثنایا» و خروج هوا از میان آنها به صورت نازک و کم‌حجم ادا می‌شود.

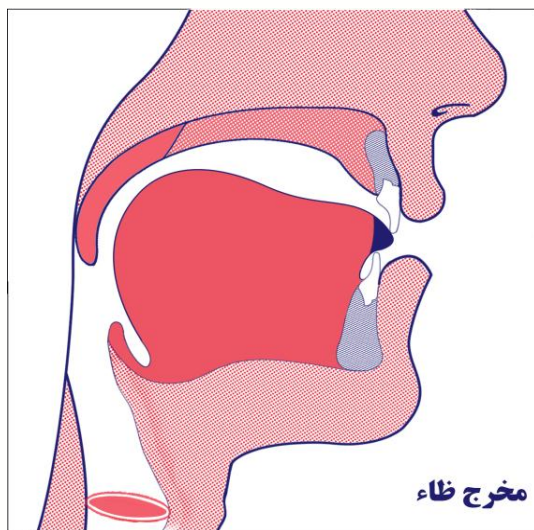
تمرین حرف «ذال»

أَذْهَبَ - أَذْكَرُوا - يُذْهِبُنَ - ذَكَرَ - ذَلِكَ - ذَاكِرِينَ - عَذَابَ
ذِكْرِي - الَّذِينَ - أَعُوذُ - يُكَذِّبُ - آذَنَ - مُؤَذِّنٌ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ - أَذْكَرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ
أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ - أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ - أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالذِّينِ

تفاوت حرف «ظاء» از «زاء»

مخرج زاء

مخرج ظاء

حرف «ظاء» در فارسی مانند حرف «زاء» تلفظ می‌شود ولی در عربی همانند حرف «ذال» تلفظ می‌گردد با این تفاوت که در هنگام تلفظ حرف «ظاء»، «ریشهٔ زبان نیز بالا آمده» و صدای حرف به طرف کام بالا کشیده و به صورت درشت و پرحجم ادا می‌شود.

تمرین حرف «ظاء»

يَظْلِمُ - ظَلَمْتُ - لَا تُظْلِمُونَ - ظَهَرَكَ - ظَالِمِينَ - نَاطِرَةٌ
عَظِيمٌ - لِحَافِظِينَ - حِفْظُهُمَا - مِنَ الظَّالِمِينَ - حَافِظُونَ - حَظٌّ
وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا - سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ
رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي - لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ
لَا تُظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ - سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ
وَإِنَّ عَلَيْنَا لَلْأَعْيُنَ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

تفاوت حرف «ضاد» از «زاء»

حرف «ضاد» در فارسی مانند حرف «زاء» تلفظ می‌شود ولی در عربی «از تماس تدریجی یکی از دو کنارهٔ زبان (به استثنای سر

زبان) با دندان‌های آسیای بالای همان

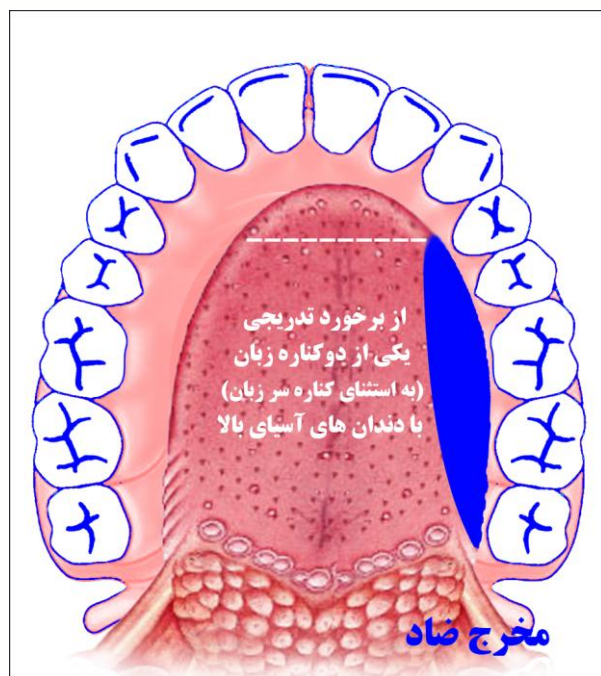
طرف» و جریان صورت از میان آنها و به

صورت درشت و پرحجم ادا می‌گردد.

یادسپاری: تلفظ ضاد به صورت دال درشت،

تلفظ عرب صدر اسلام نمی‌باشد و باعث

بطلان نماز می‌شود.

تمرین حرف «ضاد»

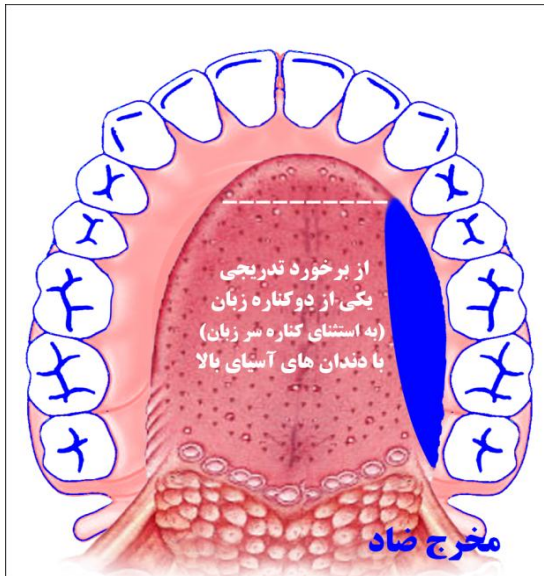
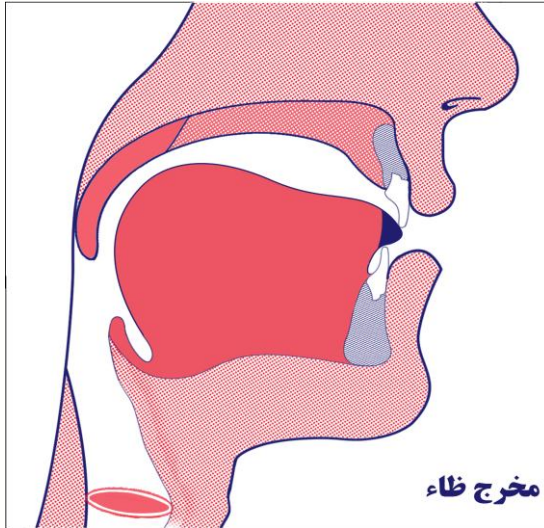
فَضْلًا - رِضْوَانًا - وَضَعْنَا - وَلَا الضَّالِّينَ - الضَّعِيفُ - مَغْضُوبٍ
رَضِيَ - رَضِيْتُ - مَرْضِيَّةٌ - رَاضِيَةٌ - بَعْضُكُمْ - رَضُوا - يَحْضُ
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا - أَرْحَمُ عَبْدَكَ الضَّعِيفُ
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ
وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ - وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ
أَرْجِعِي إِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً - رَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا

تفاوت حرف «ضاد» از «ظاء»

با توجه به شباهت دو حرف «ضاد» و «ظاء» در تلفظ، و فتوای مراجع بزرگوار تقلید که اگر «ضاد» را به صورت «ظاء»، یا برعکس تلفظ گردد نماز باطل است، باید دقت نمود تا هر حرف از مخرج خود ادا شود تا از یکدیگر تمیز داده شوند.

حرف «ظاء»، «از برخورد بخش مجاور نوک زبان با لبه دندان‌های ثنایا» تولید می‌شود ولی حرف «ضاد»، «از برخورد تدریجی یکی از دو کناره زبان با دندان‌های آسیای همان طرف» تولید می‌گردد و بخش مجاور نوک زبان در تولید آن نقشی ندارد.

تمرین حرف «ضاد» و «ظاء»

در هنگام تمرین دقت شود تا هر حرف از مخرج خود
ادا گردد تا از یکدیگر تمیز داده شوند.

أَنْقَضَ ظَهْرَكَ - ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ

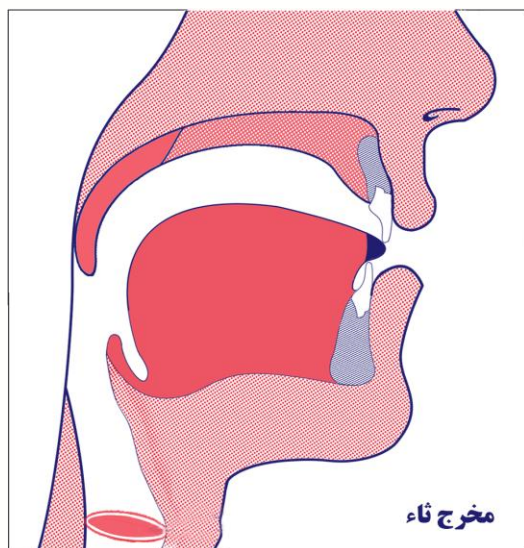
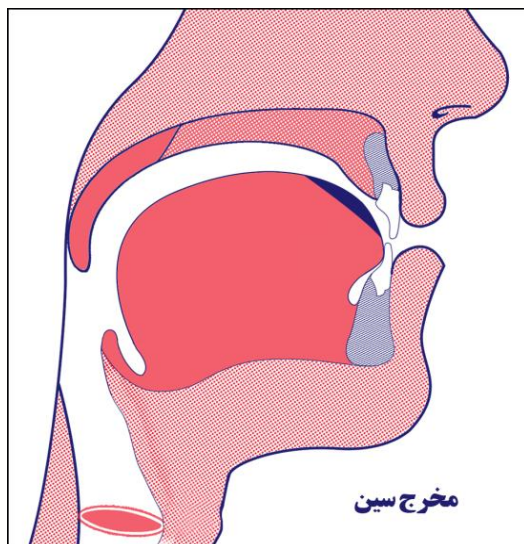
مُغَاضِبًا فَظَنًّا - ظَلَمْتُ مَا فِي الْأَرْضِ

بَعْضُ الظَّالِمِينَ - فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ

يَعُضُّ الظَّالِمُ - لَا تَنْظُمُ فِيهَا وَلَا تَضْحَى

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ

تفاوت حرف «ثاء» از «سین»

حرف «ثاء» در فارسی مانند حرف «سین» تلفظ می‌شود ولی در عربی مانند حرف ذال «از تماس بخش مجاور نوک زبان با لثه دندان‌های ثنایا» و خروج هوا از میان آنها به صورت نازک و کم‌حجم ادا می‌شود، با این تفاوت که در تلفظ حرف «ثاء» برخلاف حرف ذال، «تارهای صوتی (که در حنجره قرار دارد) مرتعش نمی‌شود».

تمرین حرف «ثاء»

مَثْنِي - مِثْقَالٍ - أَثْقَالُهَا - كَوَثَرٌ - ثَقُلْتُ - ثَلَاثَةٌ - ثَالِثٌ
ثِيَابِكَ - بُعْثِرَ - كَثِيرًا - أَثْيَابُكَ - أَثْقَابُ - ثَلَاثٌ - مُدَّثِرٌ
إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ - إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ
فَمَا مِنْ ثَقُلْتُمْ مَوَازِينُهُ - وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا
ثَالِثٌ ثَلَاثَةٌ - وَثِيَابِكَ فَطَهَّرٌ - إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ
أَلْهَكُمُ الثَّكَاثُرُ - أَلَنَجْمُ الثَّاقِبُ - مَثْنِي وَثَلَاثٌ

صفت قلقله

در تلفظ پنج حرف «قطب جد» در هنگام ساکن بودن باید دقت نمود که صدای حرف حتماً شنیده شود، برای این منظور، پس از تلفظ باید صدای حرف را آزاد و آشکار نمود که به این حالت، «قلقله» می‌گویند؛ مانند:

أَبْتَرُ - أَدْرِكُ - فَوْسَطُنَ - يَجْعَلُ - أَقْرَأُ

در قلقله آخر کلمات (هنگام وقف) باید دقت بیشتری نمود؛ مانند:

كَسَبٌ - أَحَدٌ - مُحِيطٌ - بُرُوجٌ - مَا خَلَقُ

وَتَبٌ - أَشَدُّ - لَا تَشْطِطُ - فِي الْحَجِّ - بِالْحَقِّ

استفاده از نوار برای یادگیری قرائت صحیح

بهترین راه برای یادگیری قرائت صحیح، استفاده از نوارهای آموزشی قرائت قرآن کریم می‌باشد، برای این منظور، سوره کوتاهی را انتخاب و مراحل ذیل را به ترتیب انجام دهید.

- ۱- پخش آیات و گوش دادن همزمان با نگاه کردن به خط قرآن؛
- ۲- پخش دوباره همان آیات و خواندن همزمان با نوار با صدای آهسته؛
- ۳- پخش دوباره همان آیات و خواندن همزمان به صورت همخوانی با نوار؛
- ۴- همانند مرحله اول، به آیات پخش شده گوش می‌دهیم، در هنگام وقف، ایست نوار را می‌زنیم و مانند نوار می‌خوانیم، و سپس به این نحو ادامه می‌دهیم؛
- ۵- بر عکس مرحله چهارم، اول می‌خوانیم و سپس با نوار مقایسه می‌کنیم.

مدّ فرعی و عارضی

«مدّ» در لغت: «زیادت، افزونی و کشش»؛

و در اصطلاح: «کشش صوت در حروف مدّی پیش از مقدار طبیعی».

«حروف مدّی» به طور طبیعی باعث دو برابر مدّ و کشش حرکات

می‌شوند، از این رو به آنها «مدّ طبیعی، ذاتی و اصلی» گفته می‌شود.

هرگاه بعد از حروف مدّی، سبب مدّ (همزه و سکون) آمده باشد، در این

صورت حروف مدّی بیش از مقدار طبیعی کشیده می‌شود، از این رو به

آنها «مدّ غیر طبیعی، عارضی و فرعی» گفته می‌شود.

«مدّ فرعی»، تقسیماتی دارد که به بررسی آنها خواهیم پرداخت.

مدّ فرعی در روایات اسلامی

۱- کلینی از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند: آن حضرت در تلاوت سوره حمد، وقتی به ﴿وَلَا الضَّالِّينَ﴾ رسیدند، فرمودند: «مَدَّ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتَهُ ﴿وَلَا الضَّالِّينَ﴾»؛ یعنی رسول خدا، الف مدّی ﴿وَلَا الضَّالِّينَ﴾ را با مدّ و کشش بیشتری می‌خواندند. (فروع کافی، ج ۶، ص ۲۲۳).

۲- ابن‌الجزری از ابی‌مسعود در قرائت آیه ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ﴾ از پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نقل می‌کند که حضرت الف مدّی ﴿لِلْفُقَرَاءِ﴾ را به مدّ خوانده است، پس شما هم آن را مدّ بدهید. (النشر فی القراءات العشر، ج ۱، ص ۳۱۵).

مدّ فرعی در فتوای مراجع بزرگوار تقلید

- فتوای مراجع تقلید در رابطه با مدّ فرعی، مختلف و به شرح ذیل می‌باشد؛^۱
- ۱- بهتر آن است که با مدّ خوانده شود؛
 - ۲- «مدّ متصل و لازم» واجب است؛
 - ۳- «مدّ متصل»، احتیاط مستحب و «مدّ لازم» واجب است؛
 - ۴- «مدّ متصل و لازم» باید مدّ داده شوند و اگر مدّ ندهند، احتیاطاً نماز را تمام و دوباره بخوانند.

هرکس باید به فتوای مرجع تقلید خود (در مسأله قرائت نماز) مراجعه کند.

۱. توضیح المسائل مطابق با فتوای سیزده نفر از مراجع تقلید، مسأله ۱۰۰۳.

مدّ متصل و منفصل

«مدّ متصل»: بعد از حروف مدّی، همزه آمده و در یک کلمه باشند؛

مانند: **يَشَاءُ - سَيِّئٌ - سُوءٌ**

به مدّ متصل، «مدّ واجب» نیز می‌گویند، چون همه علمای قرائت و تجوید، در مدّ و کشش اضافی آن (۴ الی ۶ حرکت) اتفاق نظر دارند.

«مدّ منفصل»: حرف مدّ در آخر کلمه و همزه در ابتدای کلمه بعدی

باشد؛ مانند: **رَبَّنَا إِنَّكَ - وَرُسُلِي إِنَّ - قَالُوا إِنَّا**

به مد منفصل، «مدّ جایز» نیز می‌گویند، چون همه علمای قرائت و تجوید، در مدّ و کشش اضافی آن (۲ الی ۵ حرکت) اتفاق نظر ندارند.

مَدِّ سَكُونِ لَازِمٍ وَ عَارِضٍ

«مَدِّ سَكُونِ لَازِمٍ»: بعد از حروف مدّی، حرف ساکن ثابت باشد؛ مانند: **ءَآلَانَ**، و گاهی حرف ساکن در حرف بعدی ادغام می‌شود و به صورت حرف مشدّد خوانده می‌شود؛ مانند: **وَالضَّالِّينَ**.

«مَدِّ سَكُونِ لَازِمٍ» نزد همه علمای قرائت و تجوید لازم است (۶ حرکت).

«مَدِّ سَكُونِ عَارِضٍ»: بعد از حروف مدّی، حرف ساکن بر اثر وقف، عارض شود؛ مانند: **تُكْذِبَانٍ = تُكْذِبَانُ**؛ **نَسْتَعِينُ = نَسْتَعِينُ**، **تَعْلَمُونَ = تَعْلَمُونَ**.

«مَدِّ سَكُونِ عَارِضٍ» جایز است و قاری مختار است تا ۶ حرکت مدّ دهد.

اهمیت وقف و ابتدا

قال علیؑ **الترتیل حفظ الوقوف و بیان الحروف**.

یکی از مباحث «علم قرائت»، مبحث «وقف و ابتدا» است که در رابطه با موارد وقف و ابتدا و نحوه وقف نمودن بر آخر کلمات بحث می‌کند.

و در اهمیت آن، همین بس که امیرمؤمنان حضرت علی بن ابی طالب **علیه السلام** آن را نیمی از ترتیل قلمداد فرمودند و علمای قرائت بر این باورند که:

«هر کس موارد وقف را نشناسد قرآن خواندن را نمی‌داند».

و مراجع بزرگوار تقلید، احتیاط فرمودند که در نماز «وقف به حرکت و

وصل به سکون نشود» که به بررسی آنها می‌پردازیم.

وقف و ابتدا

«مطالب وقف و ابتدا»، شامل دو مبحث کلی است.

۱- انتخاب محل مناسب برای وقف و ابتدا؛

۲- نحوه وقف نمودن بر آخر کلمات و آغاز نمودن از ابتدای کلمات.

لازمه «انتخاب محل مناسب برای وقف و ابتدا» آشنایی با معانی آیات می باشد، و علمای قرائت، رموزی را برای محل مناسب وضع نموده اند که به «رموز سجاوندی» مشهور است، و در صفحه آخر قرآن آمده است. در قرائت قرآن، وقت بر مُتحرک جایز نیست و در صورت متحرک بودن تغییراتی در آخر کلمه به وجود می آید که مهمترین آنها «وقف اسکان و ابدال» می باشد.

وقف اسکان

«اسکان»، یعنی: «ساکن کردن»؛ اگر آخر کلمه، متحرک و یا تنوین کسره و ضمه (ـِـِـِ) باشد، هنگام وقف، «ساکن» می‌گردد؛ مانند:

رَبِّ الْعَالَمِينَ ← رَبِّ الْعَالَمِينَ - الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ← الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ← إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ - ذُو حَظِّ عَظِيمٍ ← ذُو حَظِّ عَظِيمٍ
وَحُورٌ عَيْنٌ ← وَحُورٌ عَيْنٌ

یادسپاری: اگر آخر کلمه، ساکن و یا حروف مدّی باشد، تغییری در آن داده نمی‌شود؛ مانند: قُمْ فَاذْهَبْ - فَاذْهَبْ - وَادْخُلِي جَنَّتِي - وَلَا تُسْرِفُوا

وقف ابدال

«ابدال»، یعنی «تبدیل کردن»؛ اگر آخر کلمه، تایی گرد «ة، ة»

باشد، هنگام وقف تبدیل به های ساکن «ه. ه» می شود، مانند:

الصَّلَاةُ ← الصَّلَاةُ - الْبَرِيَّةُ ← الْبَرِيَّةُ - الْوَأَقِعَةُ ← الْوَأَقِعَةُ

مُطَهَّرَةٌ ← مُطَهَّرَةٌ - مَرْفُوعَةٌ ← مَرْفُوعَةٌ - وَاحِدَةٌ ← وَاحِدَةٌ

و همچنین اگر آخر کلمه تنوین فتحه (ـَ) باشد، هنگام وقف،

تنوین حذف و «تبدیل به الف مدی (ـِا)» می شود؛ مانند:

أَعْنَابًا ← أَعْنَابًا - هُدًى ← هُدًى - عِشَاءً ← عِشَاءً

وقف به حرکت و وصل به سکون

همه مراجع بزرگوار تقلید، احتیاط فرمودند که در قرائت نماز،
«وقف به حرکت و وصل به سکون» انجام نگیرد.

در هنگام وقف دو کار همزمان باید انجام گیرد.

۱- قطع صوت برای تجدید نَفَس (تا وقف تحقق پیدا کند)؛

۲- ساکن کردن حرف آخر کلمه (چرا که وقف بر متحرک جایز نمی‌باشد).

اگر وقف بشود ولی حرف آخر کلمه ساکن نشود؛ می‌شود «وقف بر متحرک» و اگر حرف آخر کلمه ساکن شود ولی وقفی صورت نگیرد، می‌شود «وصل به سکون»، و هر دو جایز نمی‌باشند.

خَلَطٌ وَ مَزَجٌ

در قرائت قرآن، باید دقت شود که کلمات شمردۀ و پشت سر هم خوانده شوند و بین اجزای یک کلمه، مکثی صورت نگیرد تا آن کلمه، تبدیل به دو کلمه جدا از هم گردد، مانند ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ و ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ به صورت ﴿الْحَمْرُ، دُلِّلِهِ﴾ و ﴿إِيَّا، كَنَعْبُدُ﴾ خوانده نشود که در علم قرائت به آن «خَلَطٌ وَ مَزَجٌ» می‌گویند و باعث نامفهوم شدن و یا تغییر معنای آیات می‌گردد.

یادسپاری: بعضی گفته‌اند که برای پرهیز از این کار باید روی دال ﴿الْحَمْدُ﴾ و کاف ﴿إِيَّاكَ﴾ مکث شود که صحیح نمی‌باشد.

محسنات قرائت

مباحثی که تا به حال مورد بررسی قرار دادیم در رابطه با تلفظ صحیح حروف، کلمات و آیات قرآن کریم و وقف نمودن بر آخر کلمات و آیات بود که بر همه لازم است در قرائت قرآن رعایت کنند و «جزء ترتیل واجب می باشد».

مباحث دیگر، تجویدی است که رعایت آنها، باعث روان و نیکو خواند قرائت قرآن می شود که به آنها «صفات عارضی و مُحَسَّنَه» می گویند، و فقهای بزرگوار تقلید آن را جزء «مُحَسَّنَات قرائت» و شمرده اند و «جزء ترتیل مستحب می باشد» که به بررسی آنها می پردازیم.

صفت لین

دو حرف واو و یای ساکن ماقبل مفتوح «-وُ، -یُ» دارای «صفت لین» می‌باشند که به صورت «نرم و آسان از مخرج‌شان تلفظ می‌شوند». در تلفظ این دو حرف، باید دقت نمود که نخست فتحه قبل از واو و یاء متمایل به ضمه و کسره نشود («یَوْمَ = یَوْمَ») و («خَيْرٌ = خَيْرٌ») خوانده نشوند و واو و یای ساکن نیز به آرامی و روان خوانده شوند؛ مانند:

يَوْمَ - كَوْثُرٌ - تَوَاصَوْا - سَوْفَ - تَوْبَةً - وَيْلٌ
غَيْرِ - عَلَيْهِمْ - شَيْطَانٍ - لَيْسَ - أَعْطَيْنَاكَ - آرَأَيْتَ

صفت غنه

«فضای بینی» را «خیشوم» و صدایی که از آن خارج می‌شود را «غنه» می‌گویند. «غنه» جزء جدایی‌ناپذیر «دو حرف نون و میم»، (ساکن باشند یا متحرک) می‌باشد. اما در مواردی این دو حرف، دارای «غنه فرعی و عارضی» بوده و به میزان دو حرکت، صدا از فضای بینی خارج می‌شود؛ کامل‌ترین حالت «غنه» در صورت «مشدد» بودن این دو حرف می‌باشد؛ مانند:

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ - مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَالِ مُحَمَّدٍ - ثُمَّ لَتَرُونَهَا

احکام نون ساکن و تنوین

«نون ساکن و تنوین» در مجاورت «بیست و هشت حرف»، «چهار حکم» دارد:

۱ - اظهار: «نُ + حروف حلقی»: (أ، هـ، ع، ح، غ، خ)؛

۲ - ادغام: «نُ + یرملون»: ادغام } با غنه: «ی م و ن»
بدون غنه: «ل، ر»

۳ - قلب به میم: «نُ + ب = م اخفای با غنه»؛

۴ - اخفاء: «نُ + مابقی حروف = اخفای با غنه».

۱- احکام نون ساکن و تنوین «اظهار»

«نون ساکن و تنوین» نزد «حروف حلقی»، «اظهار» می‌شود؛

«نون ساکن» به صورت آشکار و بدون تغییر خوانده می‌شود؛ مانند:

أ ← يَنَاوُنَ . مِنْ أَحَدٍ . رَسُولُ أَمِينٍ

ه ← مِنْهُمْ . إِنَّ هُوَ . لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

ع ← أَنْعَمْتَ . مِنْ عِلْمٍ . سَمِيعٌ عَلِيمٌ

ح ← وَانْحَرُ . مِنْ حَكِيمٍ . عَلِيمًا حَكِيمًا

غ ← فَسَيَنْغَضُونَ . يَكُنْ غَنِيًّا . مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ

خ ← وَالْمُنْخَنِقَةُ . مِنْ خَيْرٍ . قَوْمٌ خَصِمُونَ

۲- احکام نون ساکن و تنوین «ادغام»

«نون ساکن و تنوین» در «یرملون»، «ادغام» می‌شود، و بر دو قسم است:

ر	مَنْ رَحِمَ	غَفُورٌ رَحِيمٌ	} ۱- بدون غنة
ل	مِنْ لَدُنْ	رَزَقَا لَكُمْ	
ن	إِنْ نَشَأْ	حِطَّةٌ نَغْفِرُ	} ۲- با غنة
م	مَنْ مَعِيَ	فَتَحَّا مَبِينًا	
و	مِنْ وَلِيٍّ	أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ	
ی	مَنْ يَقُولُ	وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ	

۳- احکام نون ساکن و تنوین «قلب به میم»

«نون ساکن و تنوین» نزد حرف «باء» قلب به «میم» و با «غنه» همراه است.
 «نون ساکن» قلب به «میم» می‌شود و به صورت «میم اخفایی»
 خوانده می‌شود، صدای آن «بینی دهانی» و با غنه همراه است. مانند:

مِنْ بَعْدٍ - بَصِيرٍ بِمَا - جَزَاءً بِمَا - جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ

نشانه قلب میم کوچکی است که به جای علامت سکون نون «ن»

قرار داده‌اند و به جای علامت تنوین نیز میم کوچکی (م) نوشته‌اند
 تا دلالت بر قلب به میم کند.

۴- احکام نون ساکن و تنوین «اخفاء»

«نون ساکن و تنوین»، نزد «پانزده حرف» (باقیمانده)، «اخفاء» می‌شود و «با غنه» همراه است.

هنگام اخفاء، تنها قسمت خیشومی نون، به اندازه دو حرکت در فضای بینی نگه داشته می‌شود و همزمان، زبان به طرف حرف بعدی نزدیک و سپس حرف بعدی تلفظ می‌گردد؛ مانند:

إِنْ تَحْمِلْ - خَيْرٌ ثَوَابًا - إِنْ جَعَلَ - رُكْنٌ شَدِيدٍ - مِنْ ذَهَبٍ
نَفْسًا زَكِيَّةً - أَنْ سَيَكُونَ - كَأَسَا دِهَاقًا - وَلِمَنْ صَبَرَ

احکام میم ساکن

۱- «میم ساکن» در حرف «میم متحرک» بعد از خود «ادغام باغنه» می شود، صدای میم مشدد به اندازه دو حرکت در فضای بینی امتداد می یابد؛ مانند:

كَمْ مِنْ = كَمِنْ؛ هُمْ مِنْهَا = هُمِّنْهَا؛ لَهُمْ مَا = لَهُمَّا

۲- «میم ساکن» در مجاورت حرف «باء»، «اخفاء باغنه» می شود؛ میم اخفایی، بین میم اظهار شده و باء می باشد و با غنه (به اندازه دو حرکت) همراه است،

مانند: رَبَّهُمْ بِهِمْ - أَنْتُمْ بِهِ - عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ

۳- «میم ساکن» در مجاورت «بیست و شش حرف» باقیمانده، «اظهار»

می گردد؛ مانند: إِنَّهُمْ كَانُوا - تُمْسُونَ - لَكُمْ فِيهَا - أَمْوَالَهُمْ

نکته پایانی

با توجه به این که «قرائت حمد و سوره و سایر اجزای نماز باید به صورت عربی صحیح ادا شوند»؛ و انتظاری که جامعه از طلاب علوم دینی (در بیان احکام) دارند؛ به عنوان یک طلبه، شرعاً وظیفه خود دانستم تا در رابطه با «قرائت صحیح نماز» مطالبی را بنویسم.

برای سهولت امر، مباحثی که علمای تجوید برای «ترتیل قرآن کریم» بیان فرموده‌اند، طبق فتوای مراجع بزرگوار تقلید به دو قسم «ترتیل واجب و مستحب» دسته‌بندی نمودم، ان شاء الله مورد استفاده همگان قرار گیرد.

شکرانه

خداوند را شاکرم که به این بنده ناچیز، توفیق داد تا در زمره مبلغین احکام دین مبین اسلام قرار گیرم و چند صفحه در رابطه با آموزش صحیح نماز به یادگار بگذارم، امیدوارم به فضل و کرمش بپذیرد و ذخیره آخرتم قرار دهد.

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾

از همه عزیزانی که از این نوشته، استفاده می کنند، التماس دعا دارم و اگر نقیضه‌ای دیدند، تذکر دهند تا در چاپ‌های بعدی اصلاح گردد.

برای استفاده از این نوشته، به سایت اندیشوران حوزه علمیه قم - قسمت علوم قرآنی -
علی حبیبی احمدآبادی مراجعه فرمایید.

۲۱ رمضان المبارک ۱۴۳۶ - مصادف با سالروز شهادت اولین شهید محراب، امیرمؤمنان علی بن ابی طالب علیه السلام (۱۷ تیرماه ۱۳۹۴)
قم - شیخ علی حبیبی - همراه ۰۹۱۲۲۵۳۲۹۶۹